

Βιβλιοπαρουσίαση

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΣΙΔΕΡΙΔΗΣ¹

**«Δεσμός, συναίσθημα και διαπροσωπικές σχέσεις»
Κωνσταντίνος Καφέτσιος (2005) Αθήνα: Τυπωθήτω**

Το βιβλίο πραγματεύεται μια σειρά θεμάτων με κεντρικό άξονα το δεσμό (attachment), ένα θέμα για το οποίο δεν υπάρχει μεγάλος αριθμός κειμένων στην ελληνική γλώσσα. Επομένως το βιβλίο έρχεται να καλύψει μια μεγάλη ανάγκη στο χώρο της κοινωνικής ψυχολογίας, αυτήν της διαπραγμάτευσης του δεσμού και των διαπροσωπικών σχέσεων.

Αρχικά το σύγγραμμα ακολουθεί την αναπτυξιακή πορεία της έννοιας του δεσμού χρησιμοποιώντας τις θεωρητικές καταβολές του Bowlby. Ο δεσμός, λοιπόν, ορίζεται από τις αναπαραστάσεις των ατόμων για τη σχέση τους με τους γονείς τους. Στο σημείο αυτό παρουσιάζεται εκτεταμένη βιβλιογραφία που αναδεικνύει την ικανότητα του δεσμού να προβλέπει μια σειρά από συμπεριφορές, που είναι χρήσιμες για τη λειτουργικότητα του ατόμου (π.χ. στην ικανότητα του ατόμου να έχει μετέπειτα επιτυχημένες κοινωνικές συναναστροφές). Ένα σημαντικό σημείο στην περιγραφή της βιβλιογραφίας είναι η έμφαση που δίνεται στην ύπαρξη των ατομικών διαφορών που πιθανώς «αλληλεπιδρούν» με την ποιότητα του δεσμού. Επιπρόσθετα ο συγγραφέας χρησιμοποίησε εμπειρικά ευρήματα για να εξηγήσει την ύπαρξη ατομικών διαφορών (π.χ. αναδεικνύοντας τον ενδιάμεσο ρόλο της μητρικής ευαισθησίας). Στη συνέχεια, παρουσιάζονται τα ενεργά μοντέλα του δεσμού στα οποία είναι σαφής ο ρόλος των συναισθημάτων και της αυτορρύθμισής τους. Η παρουσίαση των παραπάνω θεωρητικών ισχυρισμών δυναμώνει σημαντικά με την προσθήκη νευροψυχολογικών δεδομένων που παρουσιάζουν το δεσμό με μια σειρά συμπεριφορών που έχουν ψυχοβιολογική βάση (π.χ. άνοιγμα-κλείσιμο των βλεφάρων).

Στη συνέχεια, παρουσιάζεται ο ρόλος του δεσμού στη διαμόρφωση διαπροσωπικών σχέσεων σε ενήλικες. Η βιβλιογραφία αυτή βασίζεται σε διαφορετικές θεωρητικές καταβολές με σημαντικότερες αυτές των Bartholomew, Hazan & Shaver, Sternberg, και Salovey. Το κεφάλαιο παρουσιάζει μια πολύ ενδιαφέρουσα εξέταση της βιβλιογραφίας (σε επίπεδο μετά-ανάλυσης) που αναδεικνύει τη λειτουργικότητα των διαφορετικών τύπων δεσμών σε σχέση με την ποιότητα των κοινωνικών συναναστροφών. Ενδιαφέρον, επίσης, παρουσιάζει η συζήτηση του μοντέλου που αναλύει τον τέταρτο τύπο για την εξήγηση της αποφυγής, για τον οποίο δεν υπάρχει αρκετή βιβλιογραφία.

Στη συνέχεια γίνεται αναφορά στις μεθοδολογικές προσεγγίσεις για τη μέτρηση του δεσμού. Κλίμακες αυτοαναφοράς, συνεντεύξεις και ερωτηματολόγια παρουσιάζονται, αναλύονται και κρίνο-

1. Διεύθυνση: Πανεπιστήμιο Κρήτης, Σχολή Κοινωνικών Επιστημών, Τμήμα Ψυχολογίας Πανεπιστημιούπολη Γάλλου, 74100 Ρέθυμνο, Κρήτη. Τηλ.: 28310-77545, E-mail: sideridis@psy.soc.uoc.gr

νται. Η μεθοδολογική παρουσίαση των εννοιών του δεσμού αναδεικνύει θεωρητικά ζητήματα όπως αυτό της ύπαρξης κατηγοριών ή διαστάσεων δεσμού. Η μεθοδολογική ανάλυση είναι πολύ χρήσιμη, αφού στη συνέχεια γίνεται επιτακτική η ανάλυση του δεσμού σε γνωστικά και συναισθηματικά συστατικά, όπως φαίνεται από τα ενεργά μοντέλα δεσμού. Οι θεωρητικές προσεγγίσεις που ακολουθούν εμπλουτίζουν τις γνώσεις του αναγνώστη σε θέματα δεσμού και διαπροσωπικών σχέσεων σε ενήλικες.

Η σημαντικότητα των τύπων δεσμού στην ποιότητα και διάρκεια των διαπροσωπικών σχέσεων μεταξύ ζευγαριών παρουσιάζεται με την ενσωμάτωση των εννοιών της συναισθηματικής νοημοσύνης, της μη λεκτικής επικοινωνίας και του γενικότερου ρόλου των συναισθημάτων. Επιπρόσθετα, ο ρόλος των τύπων δεσμού επεκτείνεται σε θέματα ψυχικής υγείας ενηλίκων, όπως αυτά της αγχώδους διαταραχής ή της κατάθλιψης. Τέλος, η θεωρία του δεσμού συνδέεται με ψυχοθεραπευτικές πρακτικές.

Δεδομένης της εμπειρίας και της ερευνητικής δραστηριότητας του συγγραφέα σε αυτή την περιοχή ήμουν από την αρχή βέβαιος ότι το βιβλίο θα είναι εξαιρετικό. Πραγματικά το σύγγραμμα ξεπέρασε τις προσδοκίες μου. Η εξαιρετική κατάρτιση του συγγραφέα σε θέματα μεθοδολογίας της έρευνας και στατιστικής είναι φανερή σε κάθε σημείο του κειμένου το οποίο είναι εμπλουτισμένο με βιβλιογραφικές παραπομπές και περιγραφές/αναλύσεις ερευνητικών εργασιών. Έτσι το σύγγραμμα ξεφεύγει από τα κείμενα που πολλές φορές συναντούμε στα ράφια βιβλιοθηκών, τα οποία όχι μόνο δεν έχουν το βάθος και την ερευνητική υποστήριξη αυτών που ισχυρίζονται, αλλά περιέχουν από ασάφειες μέχρι και σοβαρές παρανοήσεις των εννοιών που πραγματεύονται. Παρακάτω επικεντρώνομαι στα βασικά σημεία που αναδεικνύουν την αξία και χρηστικότητα αυτού του συγγράμματος:

1. *Η μεγάλη έμφαση στη θεωρία.* Το βιβλίο αρχίζει με τις θεωρητικές καταβολές που συνέβαλαν στο σύγχρονο λειτουργικό ορισμό του δεσμού και των επιμέρους διαστάσεών του. Ιδιαίτερα χρήσιμη είναι η αναπτυξιακή διάσταση του φαινομένου που δείχνει τη λειτουργία του δεσμού σε διαφορετικές ηλικίες. Επίσης, η ανάπτυξη θεωριών που συνεισφέρουν στη μελέτη και κατανόηση του δεσμού και των διαπροσωπικών σχέσεων (π.χ. συναισθηματικής νοημοσύνης) ήταν εξαιρετικά βοηθητική.
2. *Η παρουσίαση και κριτική ανάλυση των υπάρχουσών μεθόδων.* Είναι ασύνηθες σε ένα βιβλίο το οποίο είναι εξειδικευμένο σε θέματα κοινωνικής ψυχολογίας να αφιερώνεται ένα ολόκληρο κεφάλαιο στην περιγραφή των μεθοδολογιών που καθοδηγούν την έρευνα σε αυτό το θεματικό πεδίο. Αν και ασύνηθες, θα ευχόμουν αυτό να συμβαίνει πιο συχνά. Η περιγραφή των μεθοδολογιών που χρησιμοποιούνται σε μια περιοχή αντικατοπτρίζει τα είδη των ευρημάτων τους και βοηθά στη βελτίωση των τρόπων που γίνεται η έρευνα σε αυτό το θεματικό πεδίο. Πολλές φορές η έρευνα «αγκυλώνεται» σε μεθοδολογίες που δεν είναι λειτουργικές. Η ανάλυση και η κριτική αποτίμηση των μεθόδων μελέτης του δεσμού και των διαπροσωπικών σχέσεων θα βοηθήσουν και στην κατανόηση των ευρημάτων αλλά και στον εμπλουτισμό αυτών των μεθόδων από ερευνητές που μελλοντικά πρόκειται να ασχοληθούν με αυτά τα ζητήματα.
3. *Κοινό που απευθύνεται.* Το βιβλίο απευθύνεται σε ένα ευρύ κοινό. Αν και προορίζεται κατ' αρχήν σε αναγνώστες με γνώσεις ψυχολογίας, εντούτοις είναι αρκετά απλά γραμμένο, ώστε να μπορεί να γίνει κατανοητό από ένα ευρύ κοινό, κυρίως από άτομα που έχουν κάποιες σπουδές στις κοινωνικές επιστήμες (ψυχολογία, παιδαγωγικά, φιλοσοφία κ.λπ.). Αναμφισβήτητο θα είναι χρήσιμο και σε επαγγελματίες ψυχικής υγείας, γενικότερα. Οι θεματικές ενότητες σε σχέση με τα συναισθήματα, τη συναισθηματική νοημοσύνη, τις διαφορές του φύλου στην έκφραση των συναισθημάτων, ή τη μη λεκτική επικοινωνία είναι εξαιρετικά ευχάριστες και ενδιαφέρουσες για ανάγνωση και από το ευρύ κοινό.
4. *Πρωτοτυπία.* Το σύγγραμμα εμβαθύνει στο θέμα των διαπροσωπικών σχέσεων. Η βιβλιογραφική

κάλυψη είναι εξαιρετική, η περιγραφή των θεωριών πλήρης και η ύπαρξη εφαρμογών εξαιρετική, διότι οι θεωρίες και τα εμπειρικά ευρήματα μεταφράζονται σε «πράξη». Το σύγγραμμα περιέχει πληροφορίες που δεν υπάρχουν σε άλλα εγχειρίδια κοινωνικής ψυχολογίας.

5. *Εφαρμογές της θεωρίας.* Από τα πιο ενδιαφέροντα κεφάλαια του βιβλίου ήταν το κεφάλαιο των εφαρμογών, στο οποίο επιχειρείται σύνθεση των εμπειρικών ευρημάτων σε επίπεδο κατανόησης και ερμηνείας με εφαρμογές. Για παράδειγμα, θεώρησα εξαιρετικά χρήσιμες τις πληροφορίες που αναφέρονταν στα χαρακτηριστικά των ατόμων που είναι ιδιαίτερα ευάλωτα στο χωρισμό.
6. *Η χρήση οπτικών βοηθημάτων.* Τα σχήματα και οι πίνακες που χρησιμοποιήθηκαν είναι βοηθητικά για την κατανόηση και των πιο δύσκολων εννοιών. Για παράδειγμα, το μοντέλο των διαστάσεων του Sternberg απεικονίζεται με απλό και κατανοητό τρόπο με τη χρήση ενός ισοσκελούς τριγώνου. Το ιεραρχικό μοντέλο των Collins και Read απεικονίζεται προσωποποιώντας τα μέλη της οικογένειας μοντέλου. Τα σχήματα που απεικονίζουν ευρήματα για την αλληλεπίδραση μεταξύ αρνητικών συναισθημάτων και τύπου δεσμού αναφορικά με τη ζήλια ήταν επίσης πολύ χρήσιμα, αφού οι σύνθετες αυτές σχέσεις είναι πιο εύκολο να απεικονιστούν παρά να περιγραφούν μέσα στο κείμενο.
7. *Η χρήση παραδειγμάτων.* Μετά από τον ορισμό κάθε βασικής έννοιας ακολουθούν ένα ή περισσότερα διευκρινιστικά παραδείγματα. Στην παρουσίαση των διαπροσωπικών σχέσεων ως μιας σύζευξης ενδο-ατομικών και κοινωνικών «φαινομένων» το παράδειγμα του γάμου ήταν εξαιρετικά αναλυτικό και διαφωτιστικό.
8. *Περίληψη.* Η περίληψη στο τέλος κάθε κεφαλαίου είναι χρήσιμη, καθώς παρουσιάζονται εν συντομία οι κυριότερες ιδέες κάθε κεφαλαίου. Στο τέλος της περίληψης επιχειρείται σύνδεση με τα επόμενα κεφάλαια εξασφαλίζοντας την ομαλή διαδοχή μεταξύ εννοιών.
9. *Συγγραφικό στυλ.* Το σύγγραμμα είναι ιδιαίτερα ευχάριστο στην ανάγνωσή του. Δεδομένης της πολυπλοκότητας του θέματος του δεσμού, που αναφέρεται στο κείμενο ως «πολυεπίπεδη διαπλοκή», ο συγγραφέας έχει ένα μοναδικό τρόπο να παρουσιάζει και τις πιο δύσκολες ιδέες με τον πιο απλό τρόπο. Αυτό το προσόν είναι ιδιαίτερα σημαντικό, διότι καθιστά τις ψυχολογικές θεωρίες και ιδέες προσβάσιμες στο ευρύτερο κοινό.
10. *Συνεισφορά του συγγράμματος στην ορολογία της κοινωνικής ψυχολογίας στην Ελλάδα.* Τέλος το σύγγραμμα συμβάλλει στην υιοθέτηση μια ενιαίας ορολογίας της ψυχολογίας στη χώρα μας με τη βοήθεια του γλωσσариού που περιέχει. Έτσι, αποφεύγονται παρανοήσεις σχετικά με το αντικείμενο αναφοράς των ερευνητικών αποτελεσμάτων από άλλες χώρες.

Συνολικά, θεωρώ ότι το σύγγραμμα αυτό συνεισφέρει πολύ σημαντικές πληροφορίες στο χώρο της κοινωνικής ψυχολογίας και αποτελεί καλό παράδειγμα παρουσίασης και ανάλυσης τέτοιων σύνθετων εννοιών. Το προτείνω σε όλους τους επαγγελματίες που πραγματεύονται θέματα ψυχικής υγείας αλλά και σε όλους τους φοιτητές ή απόφοιτους τμημάτων ψυχολογίας ή σχετικών ειδικοτήτων.

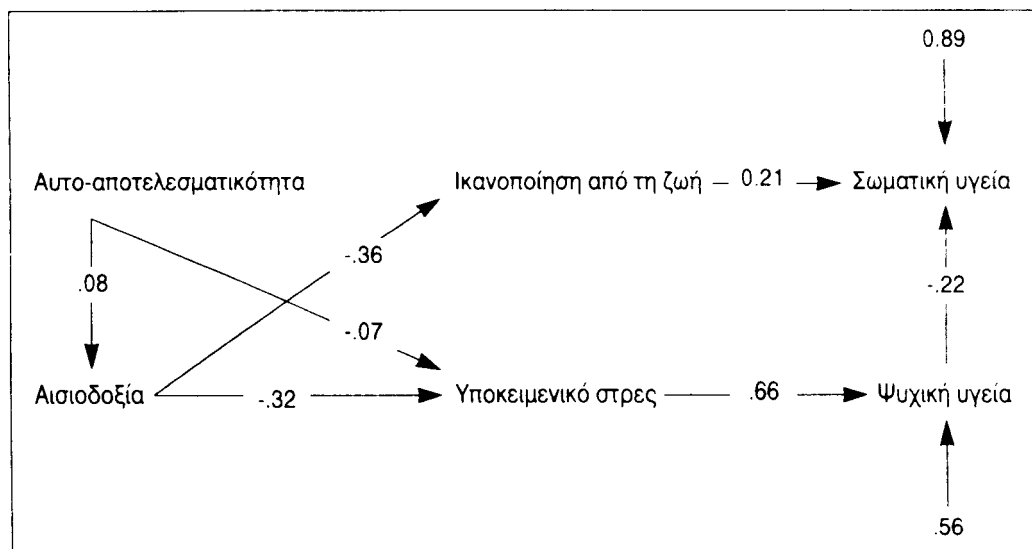
Παρόραμα

Στο άρθρο του Ε. Χ. Καραδήμα: Το υποκειμενικό στρες και η ικανοποίηση από τη ζωή ως ενδιάμεσες μεταβλητές στη σχέση μεταξύ γενικευμένων προσδοκιών και υγείας
[ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ, 2007, 14 (1), 1-13]

Το Σχήμα 1 στη σελίδα 7 εμφανίστηκε παραποιημένο. Το ορθό σχήμα είναι το ακόλουθο:

Σχήμα 1

Ανάλυση διαδρομών μεταξύ των προσδοκιών, των αξιολογήσεων των συνθηκών ζωής και των δεικτών υγείας, καθώς και οι β-τιμές των σημαντικών διαδρομών

Σημείωση: ΠΑΑ = Παρουσιάζονται μόνο οι στατιστικώς σημαντικές διαδρομές.

$$R^2_{\text{σωματική υγεία}} = .11, R^2_{\text{ψυχική υγεία}} = .44.$$